

ALBERTAS ROSINAS

LIETUVIŲ KALBOS DAIKTAVARDŽIŲ IR ĮVARDŽIŲ
DVISKAITOS RAIDA

Kalbininkai... Jie iš mūsų atėmė dviskaitą, plėšte išplėšė, su krauju išrovė, nes dviskaita buvo tokia gyva.

A. Bernotas. Pigmaliono sindromas. — Pergalė, 1987, Nr. 12, p. 101.

1. Nors baltų kalbų dviskaitos formavimosi ir raidos problemos yra plačiai aptartos daugelio baltistų ir indoeuropeistų, vis dėlto ta kategorija, jos vartojimas, jos statusas lietuvių bendrinėje kalboje ir tarmėse tebekelia nemaža klausimų. Pirmiausia būtina atsakyti į klausimą, ar dviskaita (*mačiau*) *du vilku*, reiškiamą žodžių junginiu, yra naujesnė ar senesnė už dviskaitą (*mačiau*) *abu*, reiškiamą viena žodžio forma. Juk, pavyzdžiui, sanskritas turėjo daiktavardžių dviskaitos vienažodės formas, kuriomis žymėjo ne tik porinius objektus, pvz., *akṣī* „akys“, *pitārau* „tėvas ir motina“, bet ir du objektus iš daugelio, pvz., *agnī*, *sūnū*, *devāu* ir kt.¹

Lyginant su šiomis sanskrito dviskaitos formomis baltų kalbų dviskaitos formas, archajiškiausios atrodo tik įvardžių, turinčių reikšmę „abu, abi“², ir skaitvardžių, turinčių reikšmę „du, dvi“, vienažodės formos, plg. liet. *abū*, *abì* ir pr. *abbai*, liet.

¹ В. А. Кочергина. Санскритско-русский словарь. Москва, 1978, с. 19; Т. Барроу. Санскрит. Москва, 1976, с. 228, 230, 240.

² Negalima laikyti pagrįsta mokslinėje literatūroje įsigalėjusią nuomonę, kad *abu*, *abi* (lat. *abi*, *abas*, pr. *abbai*) yra skaitvardis, žr. J. Endzelīns. Senprūšu valoda, Rīgā, 1943, lpp. 73; J. Endzelīns. Latviešu valodas gramatika. Rīgā, 1951, lpp. 486—487; J. Otrębski. Gramatyka języka litewskiego. Warszawa, 1956, t. III, s. 164, 172; V. Mažiulis. Pastabos baltų ir slavų kalbų seniausių santykių klausimu. — Lietuvių kalbotyros klausimai. Vilnius, 1959, t. 2, p. 13; V. Mažiulis. Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai. Vilnius, 1970, p. 183, 7 išnašą („Čia net įrodinėti nereikia, kad prūsų skaitvardžio „du“ ir „abu“ morfologija turėjo būti daug kuo panaši“); Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. Vilnius, 1980, t. 1, p. 181 ir kt. Šių žodžių semantinė analizė rodo, kad jie turi reikšmę „visi“, t. y. pronominalinę reikšmę, ir vartojami tuo atveju, kai aibę sudaro du elementai. Plačiau žr. A. Rosina s. Baltų kalbų įvardžiai. Vilnius, 1988 p. 125.

dū, *dvi* ir pr. *dwai*³, galbūt prūsų kalbos daiktavardžių *austo*⁴ „burna“, plg. av. *aoštā*, s. sl. *usta* „burna“, *Straunay* (= *Strannay*)⁵ „strėnos“ vienažodės formos. Neabejotina, kad daiktavardžių vienažodžių dviskaitos formų liekanos yra latvių senųjų raštų *exkan touwe roke* LLD II 20₂₈ ir K. Baruono *kāj' āudama* BW 23976⁶, plg. liet. žem. *Potam broliu išvažiavo į kitą ketvergą* DŽT II 106; [...] *koki ū buvo tūdu geru tarnū* DP 390₁₆.

Šie reliktai rodytų, kad baltų kalbos prokalbės laikais turėjo iš indoeuropiečių epochos paveldėtas vienažodės dviskaitos formas, kurios ilgainiui buvo pakeistos dvižodėmis, t. y. samplaikinėmis formomis. Taigi vietoj *du vilku* ar *dvi dieni* tipo formų senovėje turėjo būti **ragō*, **vilko*, **deinei* (ar **deinai*), **rankei* (ar **rankai*) tipo formos.

2. Kaip rodo kitų indoeuropiečių kalbų duomenys, dviskaitos kategorijos atsiradimo semantinė motyvacija galėjo būti išorinio pasaulio binarinių opozicijų vaizdiniai, poriniai organai ir t. t.⁷ Tačiau, matyt, jau gana seniai, greičiausiai dar baltų prokalbėje, greta vienažodžių dviskaitos formų ėmė formuotis dvižodės samplaikinės dviskaitos formos, susidedančios iš žodžių junginio *skaitvardis*, turintis reikšmę „du, dvi“, arba bendrumo *įvardis*, turintis reikšmę „abu, abi“ + *daiktavardis*. Šią prielaidą patvirtina ir latvių kalbos tarmių dvižodės dviskaitos reliktai, plg.: gal. *divu dārzu*, *divi mūžu*, *atnest divi sīeku mīltu*, *dių zyrgu*, *abi kāji* ir kt.⁸

Lietuvių kalbos tarmių ir senųjų raštų samplaikinė dviskaita *du vaiku*, *dvi dieni* žymi tik neporinius objektus ir turi kuopos reikšmę. Šio tipo dviskaita atsirado skaitvardžio *du*, *dvi* formoms susijungus į samplaikas su atitinkamomis daiktavardžio ar įvardžio dviskaitos formomis. Samplaikose su daiktavardžiu skaitvardis paprastai užima pirmąją poziciją (vartojamas prepoziciškai), plg.: *Tawa du papu ira kaip Dwinai iaunų Stirnų* BRR 310₃₀ ir kt., o samplaikose su įvardžiais – enklitiko (antrąją) poziciją, pvz.: (...) *atėjo jop tū du aklu* Bt 15 ir kt. Deskripcija *įvardis* + *daiktavardis* ir lėmė skaitvardžio enklitinę poziciją, pvz.: *Bet tapa fu ū drauge ischwesti ir kitu du latru idant* (...) *butu gadinti* BP I 387. Rečiau skaitvardis *du* eina po daiktavardžio arba pakartojamas ir po įvardžio, ir po daiktavardžio,

³ Dėl pr. *dwai* ir *abbai* fleksijos žr. V. Mažiulis. Op. cit., p. 183–184.

⁴ Žr. J. Endzelīns, SV, lpp. 60; V. Mažiulis *austo* atsargiai laiko vienaskaitos vardininko forma, nomen collectivum – sufikso **-ā* vediniu, žr. V. Mažiulis. Prūsų kalbos etimologijos žodynas. Vilnius, 1988, t. 1, p. 124–125.

⁵ Žr. V. Mažiulis. Prūsų kalbos paminklai. Vilnius, 1981, t. 2, p. 20.

⁶ Žr. J. Endzelīns. LVG, lpp. 452.

⁷ Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Тбилиси, 1984, т. 1, с. 281.

⁸ Žr. J. Endzelīns. LVG, lpp. 451.

jei daiktavardžio grupę sudaro *įvardis + daiktavardis*, plg.: *Toktai mus anu Mokitiniu du mokina* EM 276 ir *Tūdu Mokitiniu du labai smutnu yra* EM 273, plg. dar *Jakubudu* BP I 350₃. Taigi daiktavardžio grupėje skaitvardžio vieta nebuvo fiksuota.

Kai teksto autoriui iškyla būtinybė pabrėžti, kad poaibio, kurį sudaro du objektai ar asmenys, visi elementai turi sakinyje minimą požymį, vietoj skaitvardžio *du, dvi* vartojamas *įvardis abu, abi* ar *abudu, abidvi*. Tačiau kalbamasis *įvardis* vartojamas tik pakartojimuose, t. y. tais atvejais, kai du objektai ar asmenys jau turi požymį — Pp (nepirmasis paminėjimas) arba yra žinomi iš „bendrojo žinių fondo“ presupozicijos, pvz.: *Roša esti Kristus, lelia Maria | abu biedu dangui* Mž 73; *Ar ne abu dūben impūla?* DP 283₁₆; *pripilde abu lūtu* DP 288₄; (...) *wīno mędelis yra silpnas* (...). *Teipaglīgei ir figų mēdis: abūdu* (...) *waišių* (...) *parōdžia* DP 303₃₉₋₄₁; *Buvo toks račius ir kalvis, du bičiuliai. Abudu gerai dirbo* Ožk. ir kt. Kalbamosios formos šiuo atveju užima arba daiktavardžio poziciją, arba daiktavardžio grupėje būdvardžio poziciją. Junginiuose su kitais *įvardžiais* jos eina po *įvardžių* formų.

Dvižodės, arba samplaikinės, dviskaitos radimosi vidiniai motyvai galėjo būti senosios vienažodės dviskaitos tam tikrų linksnių fleksijos sutapimas su vienaskaitos kai kurių linksnių fleksija ir su tuo susijęs formų reikšmių neskyrimas, ypač po polivalenčių veiksmažodžių, plg. galimą sakinį: **Mantvilā laužja ragō*; **Mantvilā laužja pagaliņō* ir kt. Šiuo atveju formos **ragō* ir **pagaliņo* galėjo žymėti ir instrumentą, ir pacientą⁹ (arba objektyvą¹⁰).

Dvižodžių dviskaitos formų įsitvirtinimas lietuvių kalboje galėjo ypač spartėti po Leskieno dėsnio, o latvių kalboje — po žodžio galo vokalizmo trumpėjimo, nes po šių žodžio galo raidos procesų neparankių homoniminių formų galėjo rasti ir daugiau. Pavyzdžiui, jeigu po Leskieno dėsnio lietuvių kalboje dar egzistavo vienažodė dviskaitos forma **marti*, tai ji turėjo sutapti su vienaskaitos vardininku. Tokiais atvejais, norint skirti vienaskaitos vardininką nuo dviskaitos vardininko, į dviskaitos paradigmą galėjo būti įvesti vadinamieji „leksiniai kvantoriai“, turintys reikšmę „du, dvi“, t. y. **Mantvilās dvi marti buvā graži*. Šis sakinys implikuoja, kad Mantvila turėjo ir daugiau marčių, bet tik dvi buvo gražios.

Dėl kalbos raidos vidinių motyvų taip galėjo persiformuoti iš vienažodės į dvižodę tik neporą žyminčių daiktavardžių dviskaita, turinti kuopos reikšmę. Randantis neporą žyminčių daiktavardžių dvižodėms lytims, kitaip turėjo pakrypti

⁹ Dėl šių terminų žr. K. M. Welke. Einführung in die Valenz- und Kasustheorie. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1988, S. 176; E. Jakaitienė. Leksinė semantika. Vilnius, 1988, p. 62—63.

¹⁰ Ч. Филмор. Дело о падеже. — В кн.: Новое в зарубежной лингвистике. Москва, 1981, вып. 10, с. 406.

porą žyminčių daiktavardžių dviskaitos raida. Šio tipo daiktavardžiai junginius su skaitvardžiu *du*, *dvi* gali sudaryti tik tuo atveju, kai sakinio predikatas reiškiamas veiksmažodžiu *turėti*, pvz.: *Žmogus turi dvi kojas, dvi rankas, dvi ausis*. Taigi jeigu teigiama, kad loginio semantinio valentingumo analizės uždavinys — nustatyti predikatinio žodžio atveriamų vietų skaičių ir tas vietas užimančių aktantų semantinius vaidmenis¹¹, ir pripažįstama, kad kalbamuojų atveju tokį vaidmenį atlieka posesorius, tai jo vaidmuo apsiriboja tik veiksmažodžio *turėti* konstrukcija. Kitais atvejais, kai vartojami kiti predikatiniai žodžiai, junginiai su *du*, *dvi* yra semantiškai neprasmingi, plg. žmogui taikyti negalimus sakinius: °*Jonas nusilaužė dvi koji* ir °*Tavo dvi aki yra sveiki*¹². Tačiau pakartojimuose, kaip jau minėta, su porą žyminčiais daiktavardžiais be apribojimų gali būti vartojamas įvardis *abu*, *abi*.

Iš to kas pasakyta, galima daryti prielaidą, kad tuo metu, kai susiformavo dvižodė neporą žyminčių daiktavardžių dviskaita, pirmą kartą tekste minimą porą žyminčių daiktavardžių senoji vienažodė dviskaita pradėta keisti opozicijos dviskaita/daugiskaita semantiškai nežymėtu nariu daugiskaita. Senoji porą žyminčių daiktavardžių dviskaita galėjo išlikti ilgesnį laiką tik junginiuose su įvardžiu *abu*, *abi*, kuris vartojamas tik pakartojimuose ir gali sudaryti junginius su daiktavardžiais, turinčiais požymį —Pp. Taigi tuo metu, kai jau buvo įteisinta neporą žyminčių daiktavardžių dvižodė dviskaita *du vilku* ir *dvi dieni*, senoji porą žyminčių daiktavardžių vienažodė dviskaita **dvynu*, **aki*, **ausi*, turinti požymį +Pp, turėjo būti pakeista daugiskaitos formomis *dvynai*, *akys*, *ausys* ir t. t. Tai buvo pirmasis dviskaitos nykimo etapas.

Tam etapui būdingą dviskaitos nykimo tendenciją patvirtina ir lietuvių senųjų raštų medžiaga. Pavyzdžiui, Bretkūno biblijos vertime tik daiktavardis *koja*, jei kalbama ne apie žmogų, gali turėti dviskaitos formą, pvz.: (...) *padare ghis teipai eg dwideschinti Lentų, su keturiomis deschintomis Sidabro Kojamis, pa kosznos lentos dwi koghi* BRR 72. Tokia dviskaitos *dwi koghi* vartoseną čia logiška ir semantiškai prasminga, nes čia kalbama apie padarytą objektą, kurio kojų skaičius yra daugiau kaip dvi. Tačiau, kai kalbama apie žmogų, *koja* vartojama tik daugiskaitos forma, plg.: *Jo Koi as ira kaip stulpai* BRR 309₁₇. Kitais atvejais porą žymintys ir pirmą kartą minimi daiktavardžiai Bretkūno biblijoje vartojami daugiskaitos formomis, plg.: *Akis tawa ligus ira akims ballandžių* BRR 303₁₃₋₁₄; *Jo rankos ira kaip (...) Sziedai* BRR 309₁₅; *Tawa lupos ira wirwe raudona* BRR

¹¹ Žr. E. Jakaitienė. Op. cit., p. 61.

¹² Net eilėraščiuose, kurių teksto autorius yra žmogus, panašūs sakiniai gali sukelti tik šypseną, plg.: *Dvi mano kojos remias į žemės rutulį, Dvi mano rankos paremia saulės kamuolį* MŽR 11. Skaitvardis *dvi* čia implikuoja, kad teksto autorius turi daugiau kaip *dvi kojas* ir *rankas*.

307₄; *Kaip gražus ira tawa Papai* BRR 307₁₉; *Ir mana Papai ira kaip Turmai* BRR 312₁₇ ir kt.¹³

3. Antrasis dviskaitos nykimo etapas, matyt, bus prasidėjęs jau išnykus vienažodėms porą žyminčių daiktavardžių formoms pirmojo paminėjimo atveju ir susijęs su fokuso kaita.

Mokslinėje literatūroje įsigalėjusi nuomonė, kad dviskaitos formos XVI—XVIII a. lietuvių tekstuose buvo vartojamos nuosekliai¹⁴ ir kad dviskaitos kategorija „dar gana tvirtai laikėsi“¹⁵, neturi tvirto mokslinio pagrindo. Nuoseklumo, arba dėsningumo, sąvoką, be abejo, sudaro ne tik dviskaitos vartojimas tais atvejais, kai ja žymimas žodis turi požymį +Pp, bet ir tais atvejais, kai ja žymimas žodis turi požymį —Pp. Dviskaitos vartojimo nuoseklumu (dėsningumu) pasižymi ne lietuvių senieji raštai, o tik kai kurios S. Daukanto užrašytos žemaičių pasakos. Viena iš tokių pasakų yra „Brolis su seseria“, iš kurios ištraukos matyti, kad dviskaita čia laikosi tvirtai:

Kitą kartą tėvas numirdamas palikęs sūnų ir dukterį čystai siratomis (...). Po pagrabo tėvo savo anuodu ėmusiu rokuoti:

— *Kas bus iš vedums: gyventi nenoriva — eikiva, — sako, — į svieta.*
Abudu buvusiu mokytu ir didžiai azdabniu.

Teip anuodu išeidamu portratus išrisavodinos ir sukeitė (...). O teip ir išėjo anuodu į svieta.

Teip viename mieste anuodu nakojančiu vieną naktį. O tenai benakojant anuodum, pradėjo anuodums klausinėti.

— *Iš kur judu, kur eitata?*

Teip sako anuodu:

— *Eitava į svieta, bene gausiva, — sako, — kame slūžyti.*

Teip anuodum pradėjo sakyti vienas ponas — sako:

— *Kunigaikštis to miesto reikalauja pakajavosios (...)* DŽT II 54—55.

Senųjų tekstų analizė rodo, kad dviskaita, kaip naujoji informacija, paprastai vartojama tik tada, kai ji atsiduria fokuse, kuris dažniausiai vartojamas loginio predikato/remos raiškai¹⁶, kai teksto autorius nori išryškinti vartojamų žodžių

¹³ Yra du atvejai, kai Bretkūnas daiktavardį *papas*, versdamas „Giesmių giesmė“, vartoja dviejopai: *du papai* ir *du papu*, pvz.: *Tawa du papu ira kaip Dwinai iaunų Stirnų* BRR 310₃₀; *Tawa du Papai ira kai du iaunu Stirnu Dwinai* BRR 307₅₋₉. Pirmajame sakinyje skaitvardis *du* yra įterptas (BRR 307), o antrajame jis vartojamas semantiškai neprasmingai ir tikriausiai yra vertimo padarinys. Tas pats pasakytina ir apie *du dwinai*.

¹⁴ Žr. Z. Zinkevičius. Op. cit., p. 179.

¹⁵ Žr. J. Palionis. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. Vilnius, 1979, p. 50.

¹⁶ Plačiau apie fokusą ir jo sąsajas su rema bei introduktu žr. Тойн А. ван Дейк. Вопросы прагматики текста. — В кн.: Новое в зарубежной лингвистике. Москва, 1978, вып. VIII, с. 315—323.

deskripciju) leksinę reikšmę ir kai tie žodžiai anaforinėje struktūroje turi požymį +Pp (pirmasis paminėjimas). Priešingai, kai tos pačios deskripcijos (žodžių junginiai) išeina iš fokuso¹⁷ ir tolesniame tekste, kaip žinomoji informacija, minimos ne pirmą kartą, t. y. turi požymį —Pp, jų dviskaitos formos paprastai keičiamos daugiskaitos formomis. Šį teiginį patvirtina visi XVI—XVIII amžiaus tekstai.

Štai Daukšos postilės teksto ištrauka: (...) *tad Jėsus nūfiunte du mókitiniu | bilódamas iiémus: Eikite ing miesteli, kuris yrá prieš ius: ir 3ôtag râfite asiliczia priribta | ir asiláity su iá | atriþę atwěfkitė man iūs. O iěi iúm mus kas ką taris | pafsakikitė | iog ių Wieþpats priwâlo: ir tûiau palais iūs. (...) Nuėię tada mókitinei | padâre kaip iiéms búwo infákes Jesus | ir átwěde asiliczia ir áffiláiti | ir vždėio ant ių rubús sawús ir užfodino ij ant ių DP 1₈₋₁₉.*

Šiame tekste dviskaita *du mokitiniu* vartojama tik pirmą kartą kalbant apie du asmenis, o toliau — pakartojimuose — dviskaita dėsningai keičiama daugiskaita. Dėsningai daugiskaita čia vartojama ir kalbant apie du gyvulius (asilyčią ir asilaitį).

Kad toks dviskaitos vartojimas nėra atsitiktinis reiškinys, rodo ir kiti M. Daukšos postilės tekstai, pvz.: *O yþwěde ir kitú du piktadėiu su iú | idant iūs užmußtú 171₄₂₋₄₃ (...). Tenái ii nukrižewoio: o su iú kitú du latrú 171—172. (...) O teipag ir látrai kurie búwo nukrižewôti su iú nûtare iam ir apiiúke. (...) Jeig tu esfi Cristus | ižgėlb patis sawe ir mús. (...) Nei tu Diowo biieis | iog tameieg pafmerkime esfi. Bet mes téisei: néffq, wértq atgq vž dárbus imame 172₃₂₋₅₇.*

Wáikfzciodamas Jesus per marés Galilėos | pamâte du brôlu (...) ir täre iiemus | eikite páskui mane ir padarísiu ius žweieis (...). O iie tûiau palikę tinklús | ėio páskui ii. O pažigėies nūg ten' pamâte kitú du brôlu. Jokûba 3abedėuþo ir Jónq bróli io | lûtę (arba aldiió) su 3abedėuþu téwu ių (...) ir pawadino iūs | O iie tûiau palikę tinklús ir Téwq | nuėio páskui 317₄₋₁₁ ir kt.

Toks pat dviskaitos vartojimo dėsningumas būdingas ir kitiems XVI—XVIII a. autoriams, pvz.:

Ir nukriþawoia ghi ant wietos Golgota teipaieg ir kitu du Latrú su iú BP I 387. (...) Tũ budu iúkes iam ir Latrai (...). O wienas isch Latru anu (...) pakalbeia (...). Jei tu effi Kristus tada gelbek bei tawe bei mus BP I 390.

Du isch iu eia (...) ing miesteli BP II 15. Ir stoiofi bekalbant ghiemus (...) prifiartina Jesus iumpi ir eia dauge su ieis. Bet akis iu apschelpusias buwa BP II 16 (...). Ghie potam biloia iamui. A mes tikeiomės (...). Teipaieg efti mus ischgandinusias keturios moterischkes BP II 17 (...). Ir ghie filiia ghi bilodami. Paffilik su mumis. Ir ghis ieia idant su ieis pafiliktu BP II 18—19; Ir padare du

¹⁷ Fokuso pagrindinis požymis yra fokuso kaita, žr. ten pat, p. 322.

Cherubinu (...). Bei Cherubinai ischplatinoia sava sparnus BRR 74. Anuo metu: du išgi mokitiniu IE3 Aus eio togi dienu ing miesteli (...) ir anis kalbeio terp sawis Ev 65; (...) išwido kitu du broliu (...) pawadino iūs Ev 145.

O kaip anas inėjo namūfna atėjo jop tūdu aklu. Bet anie išėje apblowino ji Bt 15.

Senųjų tekstų analizė rodo, kad jų autoriai kalbamaisiais atvejais vartojo tik vardažodžių ir įvardžių dviskaitą ir niekur nevartojo veiksmožodžių dviskaitos.

Senuosiuose raštuose vietoj laukiamos dviskaitos dažniausiai vartojama daugiskaita dar šiais atvejais:

1. kai įvardžio antecedentai yra dviejų asmenų, gyvulių, augalų, daiktų vardai, pvz.: *Tu Moseschau bey tu Aaron, Ko delei ius norit Szmones nug iu Darbo isch walniti BRR 43₂₂₋₂₃; Tadda nusiunte Pharaonas, ir atwadina Moseschu ir Aarona, ir biloia iemus (...) tada asch ius paleisiu BRR 50₅₋₈, plg. M. Daukšos postilės ištrauką: (...) ir žôtag rāfite afiliczia pririšta | ir afilaity fu iā | atrišę atwēfkitē man iūs. O iēi iumus kas ką taris | pafsakikitē | iog ių Wiešpats priwālo: ir tūiau palais iūs DP 1₁₂₋₁₃ ir kt.*

2. kai vartojama hipotaksė, kuri iš esmės yra reliatyvinės transformacijos rezultatas¹⁸, pvz.: *Ir czia turim' žibancziu du pawaiždu paskui kuriūs fakiot turimę DP 511₃₁₋₃₂; (...) ir du Téwu pirmiaus rašo | tai yra Dowidą ir Abromą | kurie (...) žadeimą tureio DP 503₉₋₁₀; (...) tad padōrei tūdu cze mini | kurių krāuias būkia apie átakes Diewóp DP 410₂₆₋₂₇; (...) kokiū buwo tūdu geru tarnū: išg kurių kiekvienas ántrą tiek (...) vždirbo DP 390₁₆ ir kt., plg.: Eik dabar pas kirminų karalių ir prašyk, kad jis atiduotų du mano laivu, kuriuos jis prarijo beplaukiant LT IV 104.*

Pakartojimuose, keičiantis fokusui, dviskaita kartais vėl pavartojama pastraipos pradžioje, kalbant apie kokį naują požymį, iškeliant naujus faktus; tais atvejais dviskaita tarsi vėl gražinama į komunikacijos akto dalyvių akiratį. Tokiais atvejais dviskaitą paprastai turi įvardžiai arba naujos deskripcijos. Iš senųjų tekstų minėtinas pamokslas apie Oną ir jos dukterį Mariją, taip pat apie Oną ir jos vyrą Joachimą. Ona ir Joachimas meldžiasi Dievui, prašydami sulaukti vaikų. Abu asmenys (Ona ir Joachimas) tolesniame sakinyje jau dėsningsai keičiami substitutu *abu* (t. y. dviskaita), kuris, kaip „žinomoji informacija“, tolesniuose pakartojimuose keičiamas daugiskaitos formomis, plg.: *(...) ir (Diewas) išklāufęs maldós abieiy | nusiunte iump Angelą sawą | idánt' iieémuš apfakítų pradėimą Mergós palaimintos DP 563₃₁₋₃₂*. Toliau apie abi moteris (Oną ir Mariją) nebekalbama ir tik pamokslo antrojoje dalyje, t. y. naujojoje pastraipoje, apie jas vėl prisimenama – nauja deskripcija jos gražinamos į komunikacijos akto dalyvių akiratį jau dvi-

¹⁸ Plačiau apie reliatyvinę transformaciją žr. A. Rosinas. Op. cit., p. 140–141.

skaitos forma, plg.: *Ką gerai žinodami tie dvi žmonėi bėwėti (...) todrinag tókį apžadą (...) padâre DP 564₃₄₋₄₀.*

Kalbamoji dviskaitos vartosena nėra tik senųjų raštų kokia išskirtinė ypatybė ir, be abejo, nėra naujas lietuvių kalbos reiškiny. Minėtais atvejais dviskaitos formų keitimas daugiskaitos formomis būdingas ir tarminiams tekstams, užrašytiems S. Daukanto, M. Slančiausko, J. Basanavičiaus, ir dabartinių tarmių tekstams, kitaip tariant, visoms dar tebevartojančioms dviskaitą tarmėms.

Kaip būdingą dviskaitos keitimo daugiskaitos formomis pavyzdį galima paminėti M. Slančiausko pasaką „Antela ir jos vaikeliai“, plg. ištrauką:

Tai ji jiems (dviem sūnums) antrą dieną padavus du kiaušinėliu ir vėl liepus lėkti į tą patį sodną ir jau pasiduoti tam savo tėveliui karaliui.

Tas karalius tuos vaikelius sugavęs, įsivedęs į vidų (...) ir suguldęs to pačio trobo, kur ta ragana buvus. O tie du vaikeliai tuos kiaušinius pasidėję po galvų ir užmigo.

Ta ragana naktį ir einanti tų vaikelių piauoti. Tuoj tie kiaušiniai, po jų galvų būdami, ir sako:

– *Atein, atein, papiaus, papiaus*¹⁹...

Panašiai dviskaita vartojama J. Basanavičiaus 1904 m. užrašytoje pasakoje „Kvailio skandinimas“ iš Ožkabalių kaimo:

Buvo kitąsyk toks ūkininkas su pačia. Turėjo jiedu tris sūnus: du išmintingu, o vieną kvailą. Tiedu ganė tėvo avis (...).

Sykį toji boba prikepė blynų tiem, kur gano, ir padavė kvailiui, jiems nuneštų (...).

Atėjo pas brolius, anie klausė:

– *Ko tu, kvaily, atėjai?*

Sako:

– *Jum atnešiau pietų (...).*

Tie jam išpylė kailį ir paliko avis ganyt, o jie nuėjo namo pietų. Broliai kai tik nuėjo, avys ėmė bėgiot. Kvailys užpykęs vis gaudė po vieną ir akis išlupo. Ir taip, kol anie atėjo, tai jis visom akis išlupinėjo. Atėjo broliai – žiūri, kad visos avys be akių LT IV 102.

Dviskaita keičiama daugiskaita ir daugelyje S. Daukanto „Žemaičių tautosakos“ tekstų, pvz.: (...) *Ši atidavusi tųjaus (žiedą), o nuvedęs ir šią išvadinęs į lopiši, sujudino – šiuodu ištraukė.*

Eita šis prie trečiosios (...). Išvedęs aną, o išvadinęs į tą virvių lopiši, sujudino – anie ėmė ištraukė. Potam anie vėl įleido dėl šio paties. Šis mislijęs: „Bene padirb-

¹⁹ Žr. Šiaurės Lietuvos pasakos / Surinko Matas Slančiauskas. Vilnius, 1974, p. 277.

sit man jūs ką norint negero“. Prabavodamas anuos, atradęs kūlį pogražį ir idėjęs į lopišį DŽT II 26—27.

Dabartinėse šiaurinių žemaičių šnektose dviskaitos vartosena artima dviskaitos vartosenai senuosiuose raštuose ir S. Daukanto užrašytuose tekstuose, plg. Renave A. Girdenio užrašytus pavyzdžius: *turiėjiēm dve kârvę mēlžam^(a)s (...) gār^(a)s jau kârv^(e)s; tēp anōd^(o) abōd^(o) bōu sukretos^(o) (vaikeliai) | uo ir tīms vaikâm(s) sakâu* ir kt.

Tose šnektose, kuriose jau išnykusi vardažodžių dviskaita, dar gana gerai išlaikyta įvardžių dviskaita, kuri paprastai dėsningai vartojama tais atvejais, kai įvardis pirmą kartą keičia daiktavardį (tikroji substitucija)²⁰ arba naujoje pastraipoje; kai įvardis pakartojamas, jo dviskaitos forma paprastai keičiama daugiskaitos forma. Tokios vartosenos būdingas pavyzdys yra M. Slančiausko pasaka „Apgautas karalius“, užrašyta 1895 m. iš J. Balčiūno, gyvenusio Trumpaičių kaime, plg.:

Daugiaus vėl tiedu broliai išėję ant paliavonės. Miške ir pasitikę karalių. Šiedu nusigandę ir ėmę bėgti. Tas karalius tuoj paliepęs savo tarnams juos suginti ir sugrąžinti. Ir klausias jų karalius:

– *Tai ko judu bėgote?*

Jiedu saką:

– *Šviesiausias karaliau, mes da su tamsta niekada nėsam matęsys ir mes tamstos šviesybės nėsam verti sutikti.*

Karalius jiems sakąs:

– *Tai kad nėsam matęsys, tai dabar matomės. O kodėl jūs nėsat verti, tokie gražūs, dalikatnūs vaikai būdami? Aš norėčiau, kad jūs mane pas save užsiprašytumėte ant pietų – aš pas jus ateičia.*

Jiedu atsakę:

– *Mes negalime, mums reik savo seselės, namo parėjus pasiklaust.*

Nu tas karalius sakąs:

– *Tai kai pareisite namo, tai pasišnekėkit su savo seseria, tai rytoj mes vėl tame miške suseisime, ir man pasakysite.*

Šiedu parėję namo, pasisakę savo seseriai, kaip jie su karalium susitikę, kaip jie bėgę nuo jo, kaip juos karalius sugrąžinęs, kaip šnekinęs. Bet kad jis pas juos norias apsilankyti, ir užmiršę seseriai pasakyt.

Ant ryto vėl jiedu išeiną į tą mišką ir sutinką vėl karalių. Ir klausias jų:

– *Ar pasišnekėjot su savo seseria, ar aš galėsiu pas jums ateit ant pietų* Slanč 220—221.

Senujų raštų ir tarminių tekstų analizė rodo, kad lietuvių kalbos dviskaita yra opozicijos dviskaita/daugiskaita absoliučiai žymėtas narys, vartojamas kaip fakul-

²⁰ Dėl tikrosios substitucijos žr. A. Rosinas. Op. cit., p. 36.

tatyvinis pozicinis variantas, kuris fokuso kaitos atvejais keičiamas nežymėtu nariu daugiskaita. Lietuvių kalbos dviskaitos keitimo daugiskaita fokuso kaitos atveju nereikėtų aiškinti kaip anomalaus reiškinių ar laikyti jį svetimų kalbų įtakos padariniu. Tai pačios lietuvių kalbos vidinės raidos normalus rezultatas. Lyginant kai kuriuos S. Daukanto pasakų tekstus, kuriuose dviskaita vartojama gana dėsningai ir pakartojimuose, su senųjų raštų ir tų tarmių tekstais, kuriuose dviskaita tėra tik fakultatyvinis pozicinis variantas (ją turi paprastai tik pirmą kartą minimi vardažodžiai ar įvardžiai), būtų galima teigti, kad tokia vartosena yra nukrypimas nuo normos. Tačiau šis teiginys nebūtų korektiškas, nes „kiekvienas nukrypimas nuo normos, kuris suvokiamas kaip kalbos pakitimas arba veda prie kalbos pakitimo, yra susijęs su tam tikromis taisyklėmis arba dalimi taisyklių, kuriomis neabejojama“²¹. Iš tokių neabejotinų taisyklių yra opozicijų žymėtų narių keitimas nežymėtais nariais ir vyksta tam tikromis sąlygomis, iš kurių kalbamuojų atveju svarbiausia yra fokuso kaita, lemianti nežymėto nario (daugiskaitos) vartojimą vietoj žymėto. Juk dviskaita, iš tikrųjų žyminti kuopą, semantiškai yra susijusi su daugiskaita, kuria reiškiamas poklasis ar klasė. Teksto autoriaus pakartojamų daiktavardžių ar jų substitutų svarbiausia paskirtis perteikti ne tikslų objektų skaičių, o identifikuoti jų priklausymą tam pačiam poklasiui ar klasei, kurią ir žymi daugiskaita.

Sprendžiant iš senųjų raštų ir tarmių duomenų, dviskaitos keitimas daugiskaita pakartojimuose, arba fokuso kaitos atveju, yra gana senas reiškinys ir prasidėjo dar iki raštijos atsiradimo epochos. Tai buvo antrasis dviskaitos nykimo etapas, kuris fiksuojamas senuosiuose raštuose ir lietuvių tarmėse.

4. Trečiasis dviskaitos nykimo etapas yra jos keitimas daugiskaita pirmą kartą minimoje daiktavardžio grupėje (deskripcijoje) paliekant tik skaitvardinį ar įvardinį kvantorinį rodiklį. Šis dviskaitos nykimo etapas, prasidėjęs dar iki XVI amžiaus, tarmėse ir dabar nėra pasibaigęs. Geriausiai pirmą kartą minimos daiktavardžio grupės dviskaitą yra išlaikę šiauriniai žemaičiai.

Senųjų raštų medžiaga rodo, kad daiktavardžio grupės, turinčios požymį +Pp, jeigu ja žymima kuopa, kurią sudaro du objektai, paprastai visi elementai išlaiko dviskaitos formas, pvz.: *Bet du rhitmu teimk | ir du kartu ant gala prièdek* Mž 188₃₋₄; *Du žmûne lipo bažniczion* DP 313₂₀; *Pafnikaiiu du kartú per nedêla* DP 313₂₅; (...) *dwi îpati tikrîbi Bažnîczios sawós parôde Wießpatis Christus* DP 88₂₋₃; *kurfái turi pêketa dûnos miežienes | ir dwi žuwi* DP 125₄₋₅; *Wel idânt wienas wiras turatų dwi môteri arbá daugiafn* DP 69₃₁₋₃₂; *Bei aschmą diena*

²¹ Plg. D. Cherubim. Fehlerlinguistik. — Beiträge zum Problem der Sprachlichen Abweichung. Tübingen, 1980. S. 128—129.

tur ghi du Pturteliu alba du iaunu Karweliu imti BRR 94₂; (...) *idant du giwu Paukschcziu imtu* BRR 88₈₋₉ ir kt.

Dviskaitos formas paprastai turi ir dalyviai, priklausantys veiksmožodžio grupei, bet derinami skaičiumi su daiktavardžio grupės formomis, pvz.: *Paskiaus ateiuse du falschiwu ludinyku* VlnEv 204₁₄₋₁₅ ir kt.

Tačiau senuosiuose raštuose, ypač J. Bretkūno veikaluose, esti atveju, kai pirmą kartą minint du objektus, vietoj laukiamų dviskaitos formų daiktavardžio grupėje atsiranda ir daugiskaitos formų. Skirtini du tokios vartosenos atvejai: 1) daiktavardžio grupėje, kurią sudaro junginys Num + Adj + Nom + Prtz, dalyvis kartais jau vartojamas daugiskaitos forma, pvz.: *ir regeia du Ebraischku wiru bessikaulienczius* BRR 38₂₋₃; 2) daiktavardžio grupėje, kurią sudaro junginys Num (+ Adj) + Nom, daiktavardis (ir būdvardis) kartais jau vartojamas daugiskaitos forma, pvz.: *Ir anis rischa ghī dwiem nauiomis wirwemis* BRR 105₂₄; (...) *ir apkala ghī dwiem gellaszies reteszimmis* BRR 108₁₈, plg.: *Samsonas dawesi suriszti sawe dwiemis naujomis wirwemis* ISzw 98.

XIX a. kai kurių raštų duomenys leidžia daryti išvadą, kad pirmą kartą minimoje daiktavardžių grupėje geriau išlaikoma dviskaitos galininko forma, o vardininko dažnai keičiama daugiskaita. Tai rodytų „Istorija Szwenta“, plg. vard. *Du Aniolaj wakarop atkelawa ing Sodoma* 29; *Du pasiuntinej (...) inejo namuosnon nekurius žmonos* 85 ir gal. *Izaakas ir Rebeka turejo du sunu* 32; *iszkele abi pusi duriu* 99; *Dar du kartu apgavo ja* 99. Tačiau retkarčiais šiame tekste ir galininkas jau keičiamas daugiskaitos forma, plg.: (...) *imk moteri tawa ir dwi dukteres, kures turi* 29; *paemes su sawim du tarnus* 30 ir kt.

Tokia vartosena būdinga ir pietų žemaičių šnektoms, kuriose retkarčiais dar pavartojamas pirmą kartą minimų daiktavardžių dviskaitos galininkas greta dažnesnių daugiskaitos formų, plg.: vard. *dù gaideliai báltus žírn'us kúli* Tt; *žėmi parėje du tú kstante* Salopelkis; *būva du senūka* Laplėgiai; *pasilīkuom dvi gaspadines* Stulgiai ir gal. *kaļc jis būva dù lītù* Tt; *tāñ drānsa du sīk'ù nepavīka ištirti* Salopelkis; *kīna par saváite dù sík'u* Stulgiai; *vesėlès kėldava pu dvi dīni* Laplėgiai ir kt.

Kalbamoji dviskaitos vardininko ir galininko paradigma (vard. *du tarnay*, gal. *du swaru*) dėsningai vartojama S. Stanevičiaus raštuose. Iš devynis kartus pavartotų vardininko formų aštuonios yra daugiskaitinės, pvz.: *dwy dalys* St 327, *du tarnay* St 344, *Dwy gymynes* St 375, *aby ausys* St 363, *du waykay* St 366, *Dwy motryszkes* St 373—374, *du sapnay* St 346, *du žmones* St 370, ir tik vieną kartą pateikiamas junginys su archajiškais skaitvardžio dviskaitos formomis, plg.: *yr dwydeszymty du tukstancziu jų kryta* St 372. Galininkas visais šešiolika atveju turi dviskaitos formas, pvz.: *aby staty ausy* St 58, *du kartu* St 314, *du swaru* St 317, 324, *du ribiu wozkiuku*

St 340 (2X), *du sapnu* St 343, *abu sapnu* St 346, *du sawa sunu* St 353, *du szymtu* St 368 (2X), *Du kartu* St 368, *dwi daly* St 374, *du swaru* St 323, *du sunu* St 339, *du sunkiausiu nusydiejymu* St 370.

Yra ir aukštaičių šnektų, kuriose dviskaitos vardininko forma bevartojama tik patarlėmis ar priežodžiais virtusiuose pasakymuose, bet dviskaitos galininko forma dar gaji, nors ir promiscue su daugiskaitos galininko forma²².

Dviskaitos vardininko ir galininko paradigmos modelis *du tarnai: du tarnu* tiek pietų žemaičių, tiek kai kuriose aukštaičių šnektose greičiausiai susiformavo dėl būtinybės morfologiškai skirti daiktavardžių senąsias homonimines vardininko/galininko formas.

Senųjų raštų ir tarmių duomenys rodo, kad anksčiausiai išnyko dviskaitos naudininkas ir įnagininkas. Jų greitesnio išnykimo vidiniai motyvai galėjo būti šie: 1) kalbami linksniai priklausė periferiniams linksniams, nes jų vartojimo dažnis buvo visai menkas; 2) iš esmės jie buvo vartojami pakartojimuose, kuriuose dėl fokuso kaitos jie buvo keičiami daugiskaitos formomis. Tokią tendenciją rodo ir senieji tekstai, kuriuose daiktavardžių dviskaitos formos minėtais atvejais jau keičiamos daugiskaitos formomis, plg.: *Tada kelessi ghi su sawa abiem Marcziomis* BRR 110; *su tiem dwiem szwentomis žmonemis* MP III 7₁₀. Kaip minėta, dviskaitos įnagininkas senuosiuose raštuose jau kai kur keičiamas daugiskaitos įnagininku ir fokuse, t. y. ir tais atvejais, kai daiktavardis turi požymį +Pp.

Tokią dviskaitos raidos tendenciją remia ir J. Taeldemano hipotezė, pagal kurią nedidelio dažnio leksiškai žymėtos formos (tokios buvo lietuvių kalbos dviskaitos formos) yra kaip tik tos formos, kurias gali veikti morfo(no)loginė analogija²³. Apskritai vardažodžių dviskaitos paradigmos nykimą skatino ir tai, kad lietuvių kalbos vardažodžių (ir įvardžių) dviskaitos paradigma neturėjo specifinių kilmininko ir vietininko formų²⁴ arba jos gana anksti (greičiausiai prokalbėje) sutapo su atitinkamomis daugiskaitos formomis²⁵.

Su daiktavardžių dviskaitos nykimu glaudžiai susijęs ir įvardžio *kat(a)ras* reikšmės funkcijų kitimas bei jo nykimas kai kuriose lietuvių tarmėse. Pirma, visose tarmėse²⁶ vietoj ankstesnių reikšmių „vienas iš $A = 2$ “ arba „ $f(x_I) \& f(x_{II})$ “, arba „ $A = 2$ “ *katras* įgijo reikšmės „vienas iš $A > 1$, arba „ $f(x_I) \& f(x_{II}) \& \dots$ “

²² Plačiau žr. J. Kazlauskas. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. Vilnius, 1968, p. 128—129.

²³ Plg. J. Taeldeman. Morphologisches Wandel durch Variationen: Die Pluralbildung in den flämischen Mundarten. — In: Sprachvariationen und Sprachwandel. Linguistische Arbeiten. Probleme der Inter- und Intralinguistik. Tübingen, 1980, S. 173.

²⁴ Plg. J. Kazlauskas. Op. cit., p. 127.

²⁵ Žr. V. Mažiulis. Op. cit., p. 232.

²⁶ Žr. Z. Zinkevičius. Lietuvių dialektologija. Vilnius, 1966, p. 319.

f(x_m)“, „visi, t. y. A = m“, plg.: *Katras pavogėt mano kepurę Mrs; Katrie norės, tie ir gaus Grž; Jie (trys) tuoj pasiskyre katras sau po arklį Slanč 141 ir kt.* Antra, įvardį *katras* aukštaičių tarmėse daug kur išstūmė įvardis *kuris*, kurio daugi-skaitos formos žymi aibę daugiau kaip 1, t. y. A > 1. Senųjų raštų duomenys rodo, kad įvardis *kurie* pakartojimuose (hipotaksė), kalbant apie du objektus, įvardžio *katras* dviskaitos formas jau bus pradėjęs keisti prieš XVI amžių, plg.: *Tawa du Papai ira kaip du iaunu Stirnu dwinai, kurie tarp Raszu (...) ganosi BRR 307₈; anūdu mokitiniu kurie êio ing Emáus (...): kurié mus W. Christus (...) dáwe tą Sakraméntą DP 137₁₆₋₁₉²⁷.*

Dviskaitos paradigmas, kaip rodo raštų ir tarmių duomenys, geriau yra išlaikę įvardžiai net ir tose tarmėse, kur daiktavardžių dviskaita yra išnykusi. Tai atsiti-ko, matyt, dėl to, kad: 1) įvardžių dviskaitą palaikė skaitvardžio *du, dvi* ir įvardžio *abu(du), abi(dvi)* gana stabilus dviskaitos paradigmos modelis; 2) du objektai pakartojimuose patekdami į fokusą pirmojo ir nepirmojo pakartojimo atveju dažnai reiškiami įvardžio dviskaitos forma, kuri yra svarbiausias kvantorinis ro-diklis, plg.: *Buvo toks račius ir kalvis, du broliai. Abudu gerai dirbo. Sykį teko jiem eiti keliu. Ir šnekasi:*

– *Kad mes rastume nors kur skatiką.*

(...) *rado jiedu skatiką. Dabar kaip jiem tą skatiką pasidalyt? LT IV 324—325.*

Lietuvių kalbos įvardžių dviskaitos paradigimų raida yra gana sudėtinga ir įdo-mi. Tačiau jos aptarimas būtų kito darbo objektas. Čia norėčiau iškelti tik vieną iki šiol dar plačiau neaptartą įvardžių dviskaitos raidos dėsningumą. Kaip žinoma, aukštaičių šnektos iš pralietuvių paveldėjo tokią įvardžių dviskaitos vardininko/galininko paradigmą:

Vard. *mudu, mudvi, judu, judvi, tuodu, tiedvi, šiuodu, šiedvi, juodu, jiedvi*

Gal. *mudu, mudvi, judu, judvi, tuodu, tiedvi, šiuodu, šiedvi, juodu, jiedvi.*

Po to, kai vietoj daiktavardžių dviskaitos vardininko/galininko *du vilku, dvi dieni* atsirado vard. *du vilkai, dvi dienos* ir gal. *du vilkus, dvi dienas*, pagal naująjį daiktavardžių paradigmos modelį kai kuriose šnektose persiformavo ir kai kurių gimininių įvardžių dviskaitos paradigmos. Vietoj *juodu, jiedvi* atsirado vard. *jiedu, josdvi* ir gal. *juosdu, jasdvi*. Tokią dviskaitos raidą patvirtina M. Slančiausko pa-sakų tekstai, užrašyti Trumpaičiuose, pvz.: *Ir sušnekę jiedu, kur katras eina Slanč 102; Abi (...) êmusios šnekėtis, ar josdvi negalėtų kaip išsigelbėt Slanč 57; Tuoj tas karalius sušauk juosdu į vieną kambarį ir klaus Slanč 187, plg.: Ateina anosdvi sesers BsV 13₁₂ (Brt).*

²⁷ Daugiau pavyzdžių pateikta aukščiau, žr. p. 115. Dėl *katras* ir *kuris* vartojimo žr. dar A. Rosinas. Op. cit., p. 109.

Kai kuriose šnektose pagal daiktavardžių dviskaitos modelį *du vilkai* atsirado samplaikinis asmeninių įvardžių dviskaitos modelis *mes + abudu* (arba *abidvi*), *mes + mudu* „abu“, plg.: *Mes abudu jau užaugysim* Vlkn; *Kam mes abidzvi teksim* Vlkn ir *Mes mudu kalbėsime*²⁸.

Lietuvių kalbos dviskaitos nykimo dėsningumai greičiausiai nėra unikalūs, būdingi tik lietuvių kalbai. Sprendžiant iš dviskaitos relikto latvių kalboje ir prūsų tekstuose, galima daryti prielaidą, kad panašių dėsningumų veikiama dviskaita išnyko ne tik latvių ir prūsų kalboje, bet galbūt slavų ir germanų kalbose.

KAI KURIE SUTRUMPINIMAI

- BRR — Jonas Bretkūnas. Rinktiniai raštai / Parengė J. Palionis ir J. Žukauskaitė. Vilnius, 1983.
- DŽT — Simonas Daukantas. Žemaičių tautosaka / Parengė Kostas Aleksynas, Kazys Grigas, Leonardas Sauka. T. 2. Vilnius, 1984.
- EM — K.L.Fr. Neifs. Ewangelibkos Mißknygos. Tilžeje, 1856.
- ISzw — Istorija Szwenta Seno Istatimo. Wilniuje, 1859.
- LT — Lietuvių tautosaka. Ketvirtas tomas. Vilnius, 1967.
- MŽR — Eduardas Mieželaitis. Raštai. T. 2. Vilnius, 1982.

DEVELOPMENT OF THE CATEGORY OF DUAL NUMBER IN LITHUANIAN NOUNS AND PRONOUNS

Summary

This paper attempts to prove the existence of a single-word dual number in Proto-Lithuanian (as well as in Proto-Baltic).

The change of the single-word dual into a two-word dual was determined by the causes of the internal development: several forms of the single-word dual coincided with the singular forms. This process became more prominent, especially after Leskien's law. With the emergence of a two-word dual, the single-word dual of nouns denoting "a pair of something" was the first to disappear: it was replaced by the plural form, because, due to the rules of selective restriction, the singular dual of nouns denoting "a pair of something" could not build word groups with the numerical forms *du*, *dvi* 'two'.

The dual of nouns denoting "not a pair of something" started to be replaced by the plural (i.e. the unmarked member) in those cases when it was no longer in the focus, i.e. when it had the feature -Fm (not first mention).

However, the disappearance of the dual in Lithuanian had begun long before the introduction of the written language, and in the dialects this process is not yet over.

²⁸ Žr. Z. Zinkevičius. Smulkmenos. — Baltistica, t. 10(1), 1974, p. 92.